



Түркістандағы тұтқынға түсу

Пленение в Туркестане

Шығыс майданындағы шайқастар

Ресей армиясы 1914 жылдың 16 тамызында өз батыс шекарасынан өтіп, алғашқы әскери жетістіктерге қол жеткізді. Көп ұзамай тұтқындардың саны айтарлықтай болатыны белгілі болды және 1914 жылдың күзіне қарай оларды Ресей империясының ішкі аймақтарына жіберу туралы шешім қабылданды. Оларға қарау 1907 жылғы Гаага конференциясының қаулыларына негізделген «Соғыс тұтқындары туралы ережеге» сәйкес болуы тиіс еді. Алғашында тұтқындарды бос тұрған казармаларға орналастырды. Қазіргі Киев қаласының бөлігі болып табылатын Дарница елді мекенінде ірі транзиттік лагерь құрылды, онда алдымен Галиция майданынан келген мыңдаған сарбаздар шоғырланды. Сол жерден оларды империяның ішкі аймақтарына жөнелтетін эшелондар жасақталды. Славян тұтқындары Ресейдің еуропалық бөлігіне, ал немістер мен венгрлер Сібірге немесе Қиыр Шығысқа жіберілді. Олардың бір бөлігі, қажеттілікке қарай, Орталық Азиядағы Түркістан губерниясына қоныстандырылды — бұл алыста орналасқанымен, климаты қолайлырақ аймақ еді және жергілікті әскерлер майданға аттанғаннан кейін мұнда бос қалған казармалар көп болды. 1915 жылдың наурызында Австро-Венгрияның Перемышль бекінісі құлағаннан кейін жағдай түбегейлі өзгерді. Онда орыстар шамамен 120 000 адамды, оның ішінде айдаушылар мен аспаздар сияқты бейбіт еңбеккерлерді де тұтқынға алды. Тұтқындарды оңтүстік Ресейдегі Орынбор теміржол торабына эшелондармен жеткізді, онда да транзиттік лагерь жұмыс істеді. Сол жерден, ауруларды түсіргеннен кейін, олар оңтүстікке қарай Түркістан губерниясына, орталығы Ташкентке жіберілді. Маршруттардың бірі одан әрі шығысқа — қазіргі Солтүстік Қазақстан аумағындағы лагерьлерге апаратын.



Ресей Түркістанының картасы (1913 жылы)
Карта Русского Туркестана 1913 года

Бои на Восточном фронте

Российская армия пересекла свою западную границу 16 августа 1914 года и добилась первых военных успехов. Вскоре стало ясно, что количество пленных будет значительным, и с осени 1914 года было принято решение направлять их во внутренние районы Российской империи. Обращение с ними должно было соответствовать «Положению о военнопленных», основанному на постановлениях Гаагской конференции 1907 года. Сначала пленных размещали в заброшенных казармах. В местечке Дарница (ныне часть Киева) был создан крупный транзитный лагерь, куда стекались тысячи солдат, прежде всего с галицкого фронта. Оттуда формировались эшелоны, направлявшиеся в глубь империи. Славянских пленных отправляли в европейскую часть России, а немцев и венгров – в Сибирь или на Дальний Восток. Часть из них, в зависимости от потребностей, переселялась в Туркестанскую губернию в Центральной Азии – отдалённый, но климатически более благоприятный регион, где находилось множество опустевших казарм после отправки местных войск на фронт. Ситуация кардинально изменилась в марте 1915 года после падения австро-венгерской крепости Пшемысль, где русские захватили в плен почти 120 000 человек, включая гражданских работников, таких как возчики и повара. Пленных эшелонами отправляли на железнодорожный узел в южнорусском Оренбурге, где также действовал транзитный лагерь. Оттуда, после высадки больных, они продолжали путь на юг в Туркестанскую губернию с центром в Ташкенте. Один из маршрутов пролегал и дальше на восток – в лагеря на территории современного северного Казахстана.

Түркістан

Түркістан — бұл Орталық Азиядағы негізінен түркі халықтары — өзбектер, қазақтар, түрікмендер, қырғыздар және басқалар мекендеген кең аймақты білдіретін тарихи-географиялық атау. Бұл мемлекет емес, исламдық білім мен сауда-саттықтың ежелгі дәстүрлері бар мәдени кеңістік болды. Ең кең мағынасында Түркістан қазіргі Қазақстан, Өзбекстан, Түрікменстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Қытайдың Шыңжаң аймағының бір бөлігін қамтыды. Оның аумағы 4,5–5 миллион км²-ге жетіп, XIX–XX ғасырлар тоғысында шамамен 12–15 миллион адам тұрды. Ресей империясының отарлық экспансиясы аясында 1867 жылы Түркістан генерал-губернаторлығы құрылды — бұл біртіндеп бірнеше облыстар мен губернияларды (мысалы, Ферғана, Самарқан, Сырдария және т.б.) қамтыған әкімшілік-әскери бірлестік еді. Оның орталығы Ташкент болды. Бұл әкімшілік бірліктің аумағы шамамен 1,9 миллион км² болды, ал 1897 жылғы санақ бойынша мұнда шамамен 5,7 миллион адам өмір сүрді, олардың басым бөлігі мұсылмандар еді. Генерал-губернаторлық құрамындағы әкімшілік бірліктердің бірі Түркістан губерниясы болды — ол қазіргі Қазақстанның оңтүстік-шығыс бөлігі мен Өзбекстанның бір бөлігінде орналасқан. Бұл генерал-губернаторлықтың ең шағын аймақтарының бірі болып, тікелей әскери басқаруға бағынды. «Түркістан» ұғымы әлі күнге дейін мәдени аймақты білдірсе, «Түркістан генерал-губернаторлығы» және «Түркістан губерниясы» терминдері тек Ресейдің отарлық билігі кезеңіндегі әкімшілік құрылымға қатысты қолданылады.

Туркестан

Туркестан — это историко-географическое обозначение обширного региона в Центральной Азии, населённого преимущественно тюркскими народами — узбеками, казахами, туркменами, кыргызами и др. Это не было государство, а культурное пространство с давними традициями исламского образования и торговли. В самом широком смысле Туркестан охватывал территорию современных Казахстана,

Узбекистана, Туркменистана, Кыргызстана, Таджикистана и части китайского Синьцзяна. Его площадь достигала 4,5–5 миллионов км², а на рубеже XIX и XX веков здесь проживало примерно 12–15 миллионов человек. В рамках российской имперской экспансии в 1867 году было образовано Туркестанское генерал-губернаторство — административное и военное образование Российской империи, которое постепенно включало в себя несколько областей и губерний (например, Ферганскую, Самаркандскую, Сырдарьинскую и др.). Его центром был Ташкент. Площадь этой административной единицы составляла примерно 1,9 миллиона км², и согласно переписи 1897 года здесь проживало около 5,7 миллиона человек, большинство из которых были мусульманами. Одной из административных единиц внутри генерал-губернаторства была Туркестанская губерния — конкретная область, располагавшаяся на территории современного юго-восточного Казахстана и частично Узбекистана. Это была одна из наименьших частей генерал-губернаторства, подчинённая непосредственному военному управлению. В то время как понятие «Туркестан» по-прежнему обозначает культурный регион, термины «Туркестанское генерал-губернаторство» и «Туркестанская губерния» относятся исключительно к административному устройству периода российской колониальной власти.

Түркістандағы өмір мен өлім

Карпаттағы тұтқынға түскеннен кейін дерлік түгелдей «Прага балалары» деген атпен белгілі 28-жаяу әскер полкі келген Түркістанның бүкіл аумағындағы қазармалар мен қонақүйлерде 1915 жылдың көктемінен бастап тұтқындарға арналған уақытша лагерлер құрылды. Дунай монархиясынан шамамен алты есе үлкен аумақта патша әкімшілігі шамамен 40 лагерь ұйымдастырды, олар әрі жұмысшы, әрі оқшаулау орны ретінде қызмет етті. 1915 жылдың жазында бұл лагерлерде Австро-Венгрия армиясының шамамен 150 000 тұтқыны болды, олардың үштен біріне жуығы чехтер мен словактар еді. Кейбір лагерьлер Ташкент, Самарқанд, Қоқан немесе Әндіжан сияқты қалаларда орналасты, ал басқалары — инфрақұрылым құрылысы немесе ауыл шаруашылығында еңбек еткен тұтқындар болған алыс аудандарда орналасты. Көптеген тұтқындар үшін алғаш рет теңізді көру ерекше әсер қалдырды. Атауы Арал теңізі болғанымен, шын мәнінде бұл — сол кезеңде әлемдегі ең ірі көлдердің бірі еді. Ақтөбеден оңтүстікке қарайғы алғашқы ірі аялдама — Арал қаласының жанындағы Арал теңізі станциясы болды. Тұтқындар шексіз су айдыны мен кеме қатынасы жүріп жатқан қызу портқа таңдана қарады. Бүгінде көл іс жүзінде толықтай кеуіп қалған, ал порт — кеңестік эксперименттердің салдарынан — қаңырап бос қалған. Аралдан жол одан әрі Түркістанға, көбіне мүлдем бейтаныс жерлерге жалғасты. Кейбір эшелондар Ташкентке бара жатқанын білсе де, қаланың өзі жайлы дерлік ештеңе білмейтін. Көптеген тұтқындар Түркістан әскери округі қазармалары жанындағы уақытша лагерлерге түсіп, маңайында біртіндеп қарапайым балшық үйлер тұрғызды. Перовскідегі (қазіргі Қызылорда) ауқаттырақ тұтқындар шағын үйлер сала алса, Қазалыда киіз үйлерде, ал Красноводскіде (қазіргі Түрікменбасы) ескі жүк кемелерінде тұрды. Жоғары шенді офицерлер Ташкентте, көбінесе еуропалық үлгідегі пәтерлерде немесе қонақүйлерде өмір сүрді. Тұтқындарды бөлу лагерлердің сыйымдылығына және олардың мамандығына байланысты болды — етікшілер, тігіншілер және аспаздар аса жоғары бағаланды. Орыс ер азаматтары майданға кеткен сайын жұмыс күшіне сұраныс артып, 1915 жылдың жазынан бастап Түркістаннан біраз тұтқын өз еркімен Украинаға немесе өнеркәсіптік аймақтарға жұмыс істеуге жіберілді. Ташкентте қалғандар салыстырмалы түрде лайықты өмір сүре алды. Теміржол торабы болған қалада қосымша табыс табуға көп мүмкіндік бар еді — чех музыканттары кафе мен мейрамханаларда ойнады, басқалары орыс отбасыларында тіл немесе музыка үйретті. Керісінше, Ресей заңдары мен бұйрықтарын

бұзған (көбіне қашуға тырысқан) тұтқындар жоғары деңгейлі өмірге қол жеткізе алмай, екі қамау лагерінің біріне жіберілді. Оның бірі қазіргі Қырғызстандағы шағын Гүлча қаласында болды, ол қашу мүмкін емес орын ретінде арнайы таңдалды. Онда тұтқындар тауда қаза таппаса, жергілікті жабайылар тонап, өлтіретін. Қашу мүмкін емес екінші лагерь — Маңғыстау түбегінде, Каспий теңізінің шығысындағы бұрынғы жазалау колониясы — Форт-Александровск (кейін Форт-Шевченко) еді. Онда, негізінен, жақын маңдағы лагерлерден офицерлер мен сарбаздар жаза ретінде жіберілді. Олар онда жол құрылысында, тұщыландыру зауытында немесе балық өңдеу кәсіпорнында еңбек етті.



Арал теңізі теміржол станциясы
Железнодорожная станция Аральское Море



Қазалы қаласының көшелері (бұрынғы Қазалы)
Улицы города Казалинск (ныне Казалы)

Жизнь и смерть в Туркестане

В казармах и гостиницах по всему Туркестану, куда после пленения в Карпатах прибыл почти весь 28-й пехотный полк, известный как «Пражские дети», с весны 1915 года создавались временные лагеря для пленных. На территории, почти в шесть раз превышающей размеры Дунайской монархии, царская администрация основала около 40 лагерей, служивших как рабочими, так и изоляционными учреждениями. Летом 1915 года в них находилось около 150 000 пленных австро-венгерской армии, из которых чехи и словаки составляли почти треть. Некоторые лагеря размещались в таких городах, как Ташкент, Самарканд, Коканд или Андижан, другие — в удалённых районах, где пленные трудились на строительстве инфраструктуры или в сельском хозяйстве. Сильное впечатление на многих пленных произвёл момент, когда они впервые увидели море. Хотя это место называется Аральским морем, на самом деле это озеро — в то время одно из крупнейших в мире. Первой крупной остановкой южнее Актюбинска (ныне Актөбе) была станция Аральское море возле города Аральска. Пленные с изумлением смотрели на бескрайнюю гладь воды и оживлённый порт с судоходным движением. Сегодня озеро почти полностью высохло, а порт заброшен — из-за советских экспериментов. Из Аральска путь продолжался дальше в Туркестан — чаще всего в совершенно незнакомые места. Некоторые эшелоны знали, что их везут в Ташкент, но о самом городе почти никто ничего не знал. Большинство пленных попадало во временные лагеря при казармах туркестанского военного округа. В окрестностях они постепенно строили себе простые глиняные домики. В Перовске (ныне Кызылорда) более состоятельные пленные могли построить себе небольшие дома, в Касалинске (ныне Казалы) жили в юртах, в Красноводске (ныне Туркменбаши) — на старых грузовых судах. Высшие офицеры проживали в Ташкенте, часто в квартирах или гостиницах европейского типа. Распределение пленных зависело от вместимости лагерей и их профессии — особенно ценились сапожники, портные и повара. По мере того как русские мужчины уходили на фронт, возрастала потребность в рабочей силе, и с лета 1915 года часть пленных из Туркестана добровольно отправлялась работать на Украину или в промышленные районы. Те, кто остался в Ташкенте, нередко вели сравнительно достойную жизнь.

В городе, который был железнодорожным узлом, существовало множество возможностей подзаработать — чешские музыканты играли в кафе и ресторанах, другие преподавали языки или музыку в русских семьях. Напротив, пленные, нарушившие российские законы и приказы (чаще всего при попытке побега), высокого уровня жизни не достигли и были отправлены в один из двух лагерей для заключённых. Один из них находился в небольшом городке Гульча (ныне в Кыргызстане), который был специально выбран как место, откуда невозможно сбежать. Если заключённые там не погибали в горах, их грабили и убивали местные дикари. Второй лагерь, откуда также невозможно было бежать, представлял собой старую каторжную колонию Форт Александровск (позже Форт Шевченко) на полуострове Мангистау в Каспийском море на востоке Казахстана. Туда, в качестве наказания, в основном отправляли офицеров и солдат из ближайших лагерей. Там они работали на строительстве дороги, в опреснительном заводе или на рыбоперерабатывающем предприятии.

Ауру, өлім және тұтқындар азабы

Түркістан губерниясындағы соғыс тұтқындары лагерлерінде өлім-жітім жоғары болды. Жаңадан келгендер жергілікті жағдайларға бейімделе алмады, өйткені бұл аймақ Орталық Еуропаға мүлдем ұқсамады. Негізгі мәселелер — таза ауыз судың жетіспеуі, нашар гигиена, шамадан тыс адамдардың шоғырлануы және тамақ дайындауда ең қарапайым ережелерді сақтау мүмкіндігінің болмауы еді. Лагерьлерде сүзек, іш сүзегі, тырысқақ және басқа да жұқпалы аурулардың эпидемиялары таралды. Жаз айларында тропикалық жемістерді шамадан тыс пайдалану да ішек ауруларының жиі себебі болатын. Чехословакия легиондарының өкілі Вацлав Восковец 1916 жылы 5 мамырдағы есебінде сүзектен күніне 50–60 тұтқынға дейін қайтыс болғанын жазады. Франтишек Тихыйдың айтуынша, Ташкент маңындағы Троицк лагерінде 1916 жылы сегіз аптаға созылған эпидемия кезінде 6 000-нан астам тұтқын, соның ішінде сегіз дәрігер мен екі медицина студенті қаза тапқан. Өңірде безгек те кең тараған еді, оған сол кезде іс жүзінде тиімді ем болмады. Ұқсас жағдайлар басқа лагерлерде де байқалды — мысалы, қазіргі Гулістан маңындағы, «Аш дала» деп аталған Алтын Ордада. Мыңдаған тұтқындар аурудан тікелей лагерлерде, жолда немесе үйлеріне оралғаннан кейін қайтыс болды. Чехтер мен словактардың сүйектерінің басым бөлігі қазіргі Өзбекстан аумағында қалды. Өлі күнге дейін кейбір тұтқындардың соңғы рет Ташкенттен ашықхат жіберіп, содан кейін із-түзсіз жоғалғаны белгілі.

Болезни, смерть и страдания в плену

В лагерях для военнопленных Туркестанской губернии наблюдалась высокая смертность. Новоприбывшие с трудом приспосабливались к местным условиям, которые кардинально отличались от среднеевропейских. Основными проблемами были нехватка чистой воды, плохая гигиена, перенаселённость и невозможность соблюдать элементарные правила при приготовлении пищи. В лагерях вспыхивали эпидемии сыпного и брюшного тифа, холеры и других инфекционных заболеваний. Частой причиной кишечных расстройств также становилось чрезмерное употребление тропических фруктов в летние месяцы. Согласно отчёту эмиссара Чехословацких легионов Вацлава Восковца от 5 мая 1916 года, от тифа умирало до 50–60 пленных в день. В Троицком лагере под Ташкентом, по свидетельству Франтишека Тихого, во время восьминедельной эпидемии в 1916 году умерло более 6 000 пленных, включая восьмерых врачей и двух студентов-медиков. В регионе также была широко распространена малярия, от которой тогда практически не существовало эффективного лечения. Похожая ситуация наблюдалась и в других лагерях — например, в Золотой

Орде недалеко от современного Гулистана, в так называемой Голодной степи. Тысячи пленных погибли от болезней прямо в лагерях, в пути или уже после возвращения домой. Большинство останков чехов и словаков осталось на территории нынешнего Узбекистана. До сих пор известны случаи, когда пленный в последний раз отправлял открытку из Ташкента, а затем исчезал без следа.

Алыс қазақ жеріндегі тұтқындық

Түркістанның ең кең аумағын алып жатқан Қазақстан, әсіресе Перемышль бекінісі құлағаннан кейін, Австро-Венгрия соғыс тұтқындарын депортациялаған басты өңірлердің біріне айналды. Оның ұлан-ғайыр далалық аймақтарында тұтқындарға арналған лагерлердің тұтас желісі құрылды. Ең ірілерінің қатарына Қазалы, Қызылорда, Шымкент, Тараз, Өскемен, Семей, Павлодар, Ақмола (Астана), Петропавл, Жібек Жолы, Түркістан, Форт-Шевченко, Ақтөбе, Қостанай және Алматы қалаларындағы лагерлер кірді.

Қазіргі Қазақстан аумағында бүгінгі күнге дейін Австро-Венгрия соғыс тұтқындарына арналған үш маңызды ескерткіш сақталған:

Плен в далёком Казахстане

Казахстан, как самая обширная страна бывшего Туркестана, стал одним из главных регионов, куда депортировали австро-венгерских военнопленных, особенно после падения крепости Пшемсль. В его обширных степных районах была создана целая сеть лагерей для пленных. К числу наиболее значимых относились лагеря в Казалинске (Казалы), Перовске (Кызылорда), Чимкенте (Шымкент), Аулие-Ате (Тараз), Усть-Каменогорске (Оскемен), Семипалатинске (Семей), Павлодаре, Акмолинске (Астана), Петропавловске (Петропавл), Черняевке (Жибек Жолы), Туркестане, Форте Александровске (Форт Шевченко), Актюбинске (Актобе), Кустанае (Костанай) и Верном (Алматы).

На территории современного Казахстана до сих пор сохранились три значительных памятника, посвящённых австро-венгерским военнопленным:



Форт Александровск (Форт Шевченко)

Лагерь құрлық арқылы іс жүзінде жету мүмкін емес, тек теңіз арқылы қатынауға болатын бұрынғы жазалау колониясы негізінде құрылды. Мұнда тұтқындар көбінесе басқа лагерьден қашуға әрекет жасағаны үшін жаза ретінде жіберілді. Тұтқындар бұрынғы казармаларда орналастырылып, тас өндірісінде, жол құрылысында, кейінірек тұз өндіруде жұмыс істеді. Чех тұтқындары мұнда музыкалық оркестр ұйымдастырып, соның арқасында өмір сүру жағдайы едәуір жақсарды. Қалаға кіреберістегі жол бойында орналасқан зиратта расталған деректер бойынша үш чех, сондай-ақ австриялық, поляк және венгр соғыс тұтқындары жерленген. Ескерткіш шамамен 15 жыл бұрын қайта жөнделген, бірақ содан бері біртіндеп тозып барады. Оның жаңа реконструкциясы 2025 жылы жүзеге асады.

Форт Александровск (Форт Шевченко)

Лагерь был создан на базе бывшей каторжной колонии в месте, практически недоступном по суше — всё сообщение осуществлялось по морю. Сюда отправляли военнопленных в наказание, чаще всего за попытку побега из другого лагеря. Пленные размещались в бывших казармах и работали в каменоломне, на строительстве дорог, а позже — на производстве соли. Чешские пленные организовали здесь музыкальный оркестр, и благодаря этому условия жизни значительно улучшились. Кладбище находится у дороги при въезде в город; здесь достоверно похоронены трое чехов, а также австрийские, польские и венгерские военнопленные. Памятник был отреставрирован примерно 15 лет назад, но с тех пор постепенно приходил в упадок. Его новая реконструкция состоится в течение 2025 года.

Казалинск (Казалы)

Лагерь казармалар жанында құрылған, бірақ олардың көлемі тым шағын болғандықтан, тұтқындар әуелі киіз үйлерден тұратын лагерь салды. Қыс түскенде киіз үйлерді жерге тереңірек қазып, пештер орнатты. Лагерь ұйымының төрағасы болашақ генерал Эдуард Кадлец болды, ал оның жетекші мүшелері қатарында болашақ генералдар Кравак, Касалицкий және Борецкий болды. Зират қалашықтың сыртында орналасқан, ал соғыс тұтқындарына арнап тұрғызылған ескерткіш — орыс және неміс тілдеріндегі жазулары бар айқыш(крест).



Казалинск (Казалы)

Лагерь был основан при казармах, которые, однако, были слишком малы, поэтому пленные сначала построили юрточный лагерь. С наступлением зимы юрты углубили в землю и оснастили печками. Председателем лагерной организации был будущий генерал Эдуард Кадлец, а среди её ведущих членов были и будущие генералы Кравак, Касалицкий и Борецкий. Кладбище находится за городком, а памятник, воздвигнутый в честь военнопленных, представляет собой крест с надписями на русском и немецком языках.

Усть-Каменогорск (Өскемен)

Лагерь алғашқы чех соғыс тұтқындарын 1914 жылдың өзінде қабылдады. Олардың шеберлігі жергілікті кәсіпкерлердің назарын аударып, келгеннен көп ұзамай кейбірі қаладағы құрылыс жұмыстарына тартылды. Бүгінгі күнге дейін жергілікті музей ғимаратында чех сылақшыларының жұмыс істегенін айғақтайтын чех тіліндегі жазу сақталған. Басқа тұтқындар кен өндіретін Риддер қаласына жұмысқа жіберілді. Барлық ұлт өкілдерінен құралған (шамамен 6000 адам) ірі тұтқындар тобы сондай-ақ Өскемен — Ақмола (шамамен 1000 км) теміржол учаскесінің құрылысына қатысты. Петербургтен арнайы 600 құрылыс маманы жіберіліп, олардың міндеті — биіктігі 2000 метрден асатын таулар арқылы өтіп, облыстың оңтүстік бөлігін Қытай шекарасымен байланыстыратын жол салу болды.



Усть-Каменогорск (Оскемен)

Лагерь принял первых чешских военнопленных уже в 1914 году. Их мастерство привлекло внимание местных предпринимателей, и вскоре после прибытия некоторые из них были вовлечены в строительные работы в городе. До сих пор на здании местного музея сохранилась надпись на чешском языке, свидетельствующая о работе чешских штукатуров. Другие пленные были отправлены на работу в горнодобывающий город Риддер. Крупная группа пленных всех национальностей (около 6000 человек) также участвовала в строительстве железной дороги на участке Усть-Каменогорск — Акмолинск (примерно 1000 км). Специально из Петербурга сюда была направлена группа из 600 строительных специалистов, задачей которых было строительство дороги через горы высотой более 2000 метров, соединяющей южную часть области с китайской границей.

Австриялық жол

Бұл атауды жол сол кездегі австро-венгрия соғыс тұтқындарын мұнда «австриялықтар» деп атағандықтан алған. Жол құрылысы кезінде олар губернияның ең шалғай бұрыштарына дейін жеткен, мұны теңіз деңгейінен 2000 метр биіктікте, Қытай шекарасындағы Марқакөл көлінің жанында, Оскеменнен шамамен 350 км қашықтықта орналасқан жолдың болуы да дәлелдейді. Тұтқындар мұнда ұзындығы шамамен 110 км болатын жолды салып шықты, ол бүгінгі күнге дейін айтарлықтай жөндеусіз өз қызметін атқарып келеді. Жол 1915–1916 жылдары салынған және оның құрылысы кезінде қайтыс болған тұтқын-құрылысшыларды жерлеу үшін үш шағын зират кезекпен жасалды. Олардың арасында Чех жерінде туған сарбаздар да болған.

Австрийская дорога

Это название дорога получила благодаря «австриякам», как здесь называли тогдашних австро-венгерских военнопленных. Во время строительства дорог они попадали в самые отдалённые уголки губернии, что подтверждает существование дороги на высоте 2000 метров над уровнем моря, расположенной недалеко от озера Маркаколь, на границе с Китаем, примерно в 350 км от Усть-Каменогорска.

Пленные сумели построить здесь дорогу длиной почти 110 км, которая до сих пор служит своему назначению практически без серьёзного ремонта. Дорога была построена в 1915–1916 годах, и во время её сооружения были последовательно созданы три небольших кладбища, где хоронили умерших военнопленных-строителей. Среди них были и солдаты, родившиеся на территории Чешских земель.



Көпірлердің көбісі жүз жылдан астам уақыт бойы айтарлықтай жөндеусіз қызмет етіп, әлі күнге дейін пайдаланылып келеді.

Многие мосты служат уже более ста лет без серьёзного ремонта и используются до сих пор.

Жаңа республика үшін күресте

Түркістан губерниясындағы соғыс тұтқындары Чехословакияның тәуелсіздігі үшін күреске белсене қатысты — бұл, бір жағынан, қарсыласу қозғалысын қолдауға арналған ерікті жарналар арқылы, екінші жағынан, Ресейдегі чехословакия армиясы қатарына тікелей қосылу арқылы жүзеге асты. 1916 жылдың басында Түркістан губерниясынан білікті мамандар жетіспеген Таганрог әскери зауытына жұмысшылардың үлкен эшелоны жіберілді. Сол жылы бірнеше жүздеген еріктіден құралған топ чехословакия әскеріне аттанды. Соғыс тұтқындарының көптеген тарихы әлі күнге дейін белгісіз және өз зерттеушілерін күтуде.

В борьбе за новую республику

Военнопленные из Туркестанской губернии активно включились в борьбу за независимую Чехословакию — в значительной степени добровольными взносами на поддержку сопротивления и в немалой степени также лично, вступая в ряды чехословацкой армии в России. В начале 1916 года из Туркестанской губернии был отправлен большой эшелон рабочих на военный завод в Таганрог, где остро не хватало квалифицированных специалистов. В том же году группа из нескольких сотен добровольцев отправилась к чехословацким войскам. Многие истории военнопленных до сих пор остаются неизвестными и ждут своего открытия.